

TERMUNTEN – URSUSKERK

Dit gedrongen voorbeeld van laatromaanse bouwkunst ligt op een eeuwenoude wierde met een dijk als decor in de achtergrond. Veel mooier kun je het niet krijgen. Van de tufstenen voorganger is nog een deel van de viering aan de noordkant te zien. Van deze kruiskerk zijn slechts de koor- en vieringstravee overgebleven.

De kruiskerk werd gebouwd eind 13e eeuw en is mogelijk gewijd aan de soldatenheilige Ursus van Solothurn en de nog minder bekende heilige Cyprianus van Carthago (met zwaard, bisschopskledij en boek) of Kilianus van Würzburg (zwaard, bisschopskledij en palm). Een zegelafdruk uit 1347 (van Groot- dan wel Klein-Termunten of beide dorpen samen, dat is onduidelijk) toont een krijgsman en een bisschop, ieder met een zwaard in de hand, en het onvolledige randschrift '.....IANI ET VRSI PATRONORUM M(EN)T(ER)NENSIV(M) (.....IANUS en URSUS)' . Het latere kerspelzegel van Termunten (onder andere bewaard in een afdruk uit 1609) nam alleen de afbeelding van de bisschop over en verbond die vermoedelijk ten onrechte met het opschrift dat alleen Ursus vermeld: 'SIGILUM MVNTERNAE SVRSVS (SINT URSUS)' .

In de late 13e eeuw werd een rechthoekig koor aan de kruiskerk toegevoegd. In de 16e eeuw werden de dwarspanden afgebroken en in de 17e eeuw de schiptraveeën. De koepelvormige meloengewelven volgden in de 18e eeuw. In de 19e eeuw is de oorspronkelijke, losstaande toren ingestort en afgebroken. Deze werd vervangen door een dakruiter. Na de brand van 1945 (oorlogsschade), waarbij koorgewelf en dakruiter verloren gingen, werd een nieuwe toren met een tentdak gebouwd. Deze is maar enkele meters hoger dan de kerk. Bij de restauratie van 1951 werd in het koor een nieuw achtdelig koepelgewelf geslagen.

De fraaie koortravee is een staalkaart van laatromaanse decoratieve elementen. De wanden kennen een geleding in twee zones, met elkaar verbonden door colonetten op geglazuurde consoles die enkele meters boven het maaiveld geplaatst zijn. Daardoor ligt er meer nadruk op het verticale element. Aan de noordzijde is onder een der consoles de uitloop van een piscina zichtbaar. Het metselwerk is prachtig uitgevoerd met spaarvelden, boogfriezen en colonetten. Het begint onderaan met een trasraam van geglazuurde baksteen. In de benedenzone zijn ronde, diepliggende vier- en zespasvensters. De blinde hoekvensters zijn decoratief. In de bovenzone bevinden zich groepen van drie klimmende vensters, geflankeerd door spaarvelden. De aanzetten naar de dwarspanden zijn aan de buitenzijde nog duidelijk herkenbaar. De oostelijke geveltop heeft vijf klimmende spaarvelden met spitse bogen en spitsboogfriezen langs de top.

De vensterindeling en bijbehorende detaillering zijn binnen terug te vinden, evenals de boogfriezen. De koortravee is inwendig in twee zones verdeeld die, in tegenstelling tot de buitenzijde, niet met elkaar verbonden zijn. De zones worden gescheiden door een boogfries: licht spits aan noord- en zuidzijde, rond aan de oostzijde. De bovenste zone vertoont op vensterhoogte een pseudotriforium, karakteristiek voor het Groninger laatromaans. Het benedengedeelte bevat een groot aantal nissen: o.a. een zeer hoog zittende piscina. De meest opvallende nissen zitten aan de noordkant: het lijken *sedilia* (sedilia of sessiestoelen zijn de zetels voor de dienstdoende geestelijkheid in een plechtige mis; gewoonlijk drie: voor de celebrant en zijn beide assistenten). Ze zitten gewoonlijk aan de zuidzijde, de epistelkant van het altaar. Hier zijn we maar twee zetels en deze zitten aan de noordkant.

De viering heeft een onregelmatig grondplan en bevat uitzonderlijk zware vieringpijlers met een sterk naar binnen springende aanleg en een dubbele triomfboog. Op grond hiervan heeft o.a. C.H. Peters het bestaan van een vieringtoren verondersteld (vgl. de kerk van Pilsum, Ostfriesland)

De uit de kerk van Heveskes afkomstige zandstenen doopvont komt uit de 12^e eeuw. De overheersende

kleur van het interieur is wit, dit wordt nog geaccentueerd door de kleur rood van de colonetten. Deze kleur zien we ook terug bij de vloertegels.

In 1864 bouwde N.A.G. Lohman een orgel voor de Doopsgezinde Kerk in Noordbroek. Het kreeg zes stemmen en had een aangehangen pedaal. Na sluiting van deze kerk werd het orgel opgeslagen in Nieuwolda. Een jaar na de restauratie door Mense Ruiter in 2008 werd het in de kerk van Termunten geplaatst.